

УДК 378:796.011.1

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ФІЗКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

©Соколюк О.В.

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Інформація про автора

Соколюк Ольга Василівна ORCID: 0000-0002-7471-4589; kharkivska_hgpa@ukr.net; викладач кафедри теорії та методики фізичного виховання; КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, провулок Руставелі, 7, м. Харків, 61001, Україна.

Здійснений автором у статті аналіз психолого-педагогічних джерел доводить актуальність обраної теми. На основі аналізу науково-педагогічної, спеціальної літератури та власного досвіду роботи у педагогічному вищому навчальному закладі запропоновано використання компетентісного підходу для підвищення якості фізичного виховання і вирішення задач фахової підготовки майбутніх учителів для надбання фізкультурної компетентності. Автором доведено, що компетентісний підхід передбачає іншу роль студента в освітньому процесі, в його основі лежить робота з інформацією, моделювання, рефлексія; майбутній фахівець повинен вміти не просто відтворювати інформацію, а самостійно мислити і бути готовим до реальних життєвих ситуацій.

Уточнено, що компетентність – інтегроване поєднання особистісних якостей, знань, вмінь та навичок їх практичного використання задля розв'язання різноманітних професійних завдань; фізкультурна компетенція – задані стандартом вимоги до результатів освітньої підготовки бакалавра з дисципліни «Фізична культура» (знання, вміння і способи діяльності), а фізкультурна компетентність – специфічна здатність здійснювати на практиці фізкультурно-спортивну діяльність, що враховує фахові знання, навички, особистісні якості для ефективного використання в конкретній предметній сфері.

Ключові слова: компетентність, компетентісний підхід, фізкультурна компетентність, фахівці, компоненти, структура.

Соколюк О.В. «Компетентностный подход к формированию физкультурного компетентности будущих учителей».

Проведенный автором в статье анализ психолого-педагогических источников доказывает актуальность выбранной темы. На основе анализа научно-педагогической, специальной литературы и собственного опыта работы в педагогическом вузе предложено использование компетентностного подхода для повышения качества физического воспитания и решения задач профессиональной подготовки будущих учителей для достижения физической компетентности. Автором доказано, что компетентностный подход предполагает другую роль студента в образовательном процессе, в его основе лежит работа с информацией, моделирование, рефлексия; будущий специалист должен уметь не просто воспроизводить информацию, а самостоятельно мыслить и быть готовым к реальным жизненным ситуациям.

Уточнено, что компетентность – интегрированное сочетание личностных качеств, знаний, умений и навыков их практического использования для решения различных профессиональных задач; физкультурная компетенция – заданные стандартом требования к результатам образовательной подготовки бакалавра по дисциплине «Физическая культура» (знания, умения и способы деятельности), а физкультурная компетентность – специфическая способность осуществлять на практике физкультурно-спортивную деятельность, учитывающий профессиональные знания, навыки, личностные качества для эффективного использования в конкретной предметной области.

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход, физкультурная компетентность, специалисты, компоненты, структура.

Sokolyuk O.V. «Competence approach to the formation of future teachers' physical competence»

The analysis of psychological and pedagogical sources carried out by the author shows the relevance of the chosen topic in the article. Based on the analysis of scientific pedagogical literature and her own experience of teaching in a higher education pedagogical establishment, the author proposes to use competence-based approach to improve the quality of physical education and to solve problems of professional training of future teachers for the acquisition of physical competence. The author proves that the competence approach provides a different role of a student in the educational process, it is based on work with information, modeling, reflection; a future specialist must be able not just to reproduce information, and to think independently and be ready for real life situations.

It is clarified that competence is an integrated combination of personal qualities, knowledge, and skills of their practical use for solving various professional tasks; physical competence is prescribed by the standard requirements to results of the educational training of bachelor's in the discipline "Physical culture" (knowledge, skills and ways of activity), and physical competence is a specific ability to implement sports activities, taking into account the professional knowledge, skills, personal qualities for effective use in a particular subject area.

Key words: competence, competence approach, physical competence, specialists, components, structure.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зміни («економічна криза», «інформаційний бум», «інноваційні підходи», «професійна мобільність» тощо), які сьогодні відбуваються у світі призводять до висування нових вимог щодо якісної підготовки фахівців – традиційна орієнтація системи вищої освіти, вийшовши за межі «зрункового» розуміння результатів навчання, повинна бути направлена на формування у майбутніх фахівців особистісних якостей, здібностей, вміння приймати компетентні рішення на підставі отриманих знань.

Для вирішення завдань підготовки творчо активних і конкурентоспроможних учителів система освіти почала багатоплановий перебудовний процес, в якому особливе місце зайняв компетентнісний підхід до формування їх фізкультурної компетентності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз психолого-педагогічної та спеціальної літератури, присвячений вивченню питань використання компетентнісного підходу в освіті, показує, що поняття «компетенція» і «компетентність» однозначного визначення не мають і вони часто навіть використовуються в одному контексті. Багато дослідників відзначають багатосторонній, різноплановий і системний характер цих понять.

Аналіз наукових джерел переконує, що пошуки вітчизняних учених спрямовані на вирішення проблем формування та розвитку професійної компетентності як майбутніх учителів так і фахівців педагогічної галузі (Н. Бібік, А. Вербицький, Г. Єльнікова, І. Єрмаков, В. Козаков, М. Кравцов, В. Кучинський, М. Нечаєв, В. Олійник, О. Овчарук, В. Пекельна, Т. Сущенко, А. Харківська та інші), формування фізичної культури майбутніх учителів (Н.Зубанова, Н.Кузьміна, М.Кричфалуший, І.Ткаченко, А.Цьось), моніторинг знань студентів із фізичної культури та виховання (О.Мокров, В.Куриш), формування спеціальних компетентностей та готовності до професійної діяльності (В.Байдак, О.Богініч, Г.Генсерук, М.Данилко, Н.Зубанова, Р.Карпюк, В.Наумчук, В.Смолук). Проте ефективність використання компетентнісного підходу у процесі фізичного виховання студентів, майбутніх педагогів, потребує додаткового вивчення.

Формулювання цілей статті. проаналізувати доцільність використання компетентнісного підходу до формування фізкультурної компетентності майбутніх учителів; визначити поняття «фізкультурна компетентність» й уточнити поняття «компетентність» та «фізкультурна компетенція».

Виклад основного матеріалу дослідження.

А. Харківська наголошує, що глобалізація світової економіки торкнулась і сфери освіти. Сучасна освіта має готувати фахівців, компетентність яких визнавалася б у

світовому освітньому просторі, тому для багатьох країн світу ключовим питанням стало забезпечення високої якості вищої освіти [13].

Інтеграція України у європейський простір об'єктивно зумовлює необхідність розвитку трудових ресурсів, підвищення рівня професійно-кваліфікаційного складу робочої сили і системи її професійної підготовки. Останні роки підвищення попиту на робітників високої кваліфікації і компетентності стає глобальним явищем [8].

У Законі України «Про вищу освіту» [7] компетентність трактується як динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти. В проекті Tuning [13] компетентність - динамічне поєднання знань, розуміння, навичок, умінь і здатностей.

О. Чернявська у статті «Проблема реалізації компетентнісного підходу у процесі фізичного виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів» зазначає, що «освітні компетенції – це складні узагальнені способи діяльності, які поновуються під час навчання. Освітня компетенція припускає засвоєння не відокремлених один від одного знань і вмінь, а оволодіння комплексною процедурою, в якій для кожного виділеного напрямку наявна відповідна сукупність компонентів. Результатом набуття компетенцій є компетентність» [15].

Таким чином, під компетентністю ми будемо розуміти інтегроване поєднання особистісних якостей, знань, вмінь та навичок їх практичного використання за для розв'язання різноманітних професійних завдань.

Компетентнісний підхід передбачає іншу роль студента освітньому процесі. В його основі лежить робота з інформацією, моделювання, рефлексія. Студент повинен вміти не просто відтворювати інформацію, а самостійно мислити і бути готовим до реальних життєвих ситуацій.

Одним із засновників компетентнісного підходу є Г. Єльнікова, яка розуміє його як кількісний опис якості предметів або процесів (кількісна оцінка якості) [6].

Як зазначає Т. Борова, підвищення якості освіти є одним із найактуальніших питань сучасності. Вирішення цього питання пов'язане з модернізацією змісту освіти, оптимізацією засобів та технологій організації освітнього процесу, переосмисленням мети та результату освіти. Сьогодні мета освіти стала співвідноситися з формуванням компетентностей та опануванням компетенцій. У зв'язку з цим відбувається різка переорієнтація оцінки результатів освіти, виникає потреба організувати освітній процес на основі компетентнісного підходу. Нові перетворення в системі освіти повинні підвищити якість навчання, що насамперед впливають на вимоги до рівня системності та комплексності професійної підготовки випускників вищих навчальних закладів, до їх готовності успішно вирішувати основні завдання професійної та соціальної діяльності відповідно до встановлених освітніх та професійних стандартів, а також стимулювати пошук науково обґрунтованих та більш ефективних підходів щодо удосконалення системної організації навчального процесу у вищих навчальних закладах, його орієнтації на кінцеві результати, до яких можна віднести компетентнісний підхід. Виникає потреба в дослідженні необхідності компетентнісного підходу, його місця в організації навчального процесу та у змісті освіти [2].

О. Глузман [4] узагальнено основні ідеї компетентнісного підходу: компетентнісний підхід не є принципово новим для вищої освіти, оскільки вона завжди орієнтувалася на набуття узагальнених способів діяльності; компетентність не протиставляється знанням, умінням, навичкам, вона їх вміщує, хоча не є їхньою простою сумою; компетентність охоплює не тільки когнітивну та операціонально-технологічну складові, а й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову, містить результати навчання, систему ціннісних орієнтацій, тому компетентності формуються не тільки під час навчання, а й під впливом родини, друзів, роботи, політики, релігії тощо.

Дж. Равеном [14] розкриває особливості реалізації компетентнісного підходу в освіті: по-перше, щодо можливостей педагогів керувати індивідуалізованими навчальними програмами, орієнтованими на розвиток основних компетентностей учнів; по-друге, стосовно учнів: виявляти свої здібності, спостерігати за їх становленням у процесі розвитку і здобувати визнання власних досягнень; по-третє, щодо забезпечення спроможностей педагогів визнання своїх досягнень у вивченні та оцінюванні їхньої педагогічної діяльності; по-четверте, щодо організації педагогічної діагностики з метою вдосконалення освітніх програм та освітньої політики загалом; по-п'яте, для здійснення ефективної політики в галузі трудових ресурсів, заснованої на більш ефективних процедурах професійного навчання, працевлаштування і подальшого професійного зростання фахівців, а також здійснення такої політики в доборі кадрів, яка сприяє залученню гідних кандидатів на впливові посади в суспільстві й відхиленню непридатних

Н. Нагорна наголошує, що компетентнісний підхід висуває на перше місце не поінформованість студента, а вміння розв'язувати проблеми, що виникають у пізнавальній, технологічній і психічній діяльності, у сферах етичних, соціальних, правових, професійних, особистих взаємовідносин. Науковець вважає, що цей підхід передбачає такий вид змісту освіти, який не зводиться до знаннево-орієнтованого компонента, а передбачає цілісний досвід вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, компетенцій, тобто включає в себе й особистісно орієнтований підхід [12].

О. Овчарук та З. Слєпкань доводять, що компетентнісний підхід до професійної підготовки діагностує результат вищої освіти як підготовленість випускника ВНЗ до професійної діяльності, такого, щомасне тільки знання, уміння й навички зі спеціальної підготовки, але й такі особистісні якості, як мотивація до продуктивної діяльності, рівень розвитку інтелекту, ступінь оволодіння культурних та етичних норм та інших якостей соціального й гуманітарного характеру [8].

В. Химинець [16] вважає, що «компетентнісний підхід» – це спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Компетентнісний підхід скеровує освіту на формування цілого набору компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень тощо), якими мають оволодіти учні під час навчання в школі.

Компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців "підсилює практичну орієнтованість освіти, підкреслює роль досвіду, вміння практично реалізовувати знання, встановлюючи підпорядкованість знань умінням та акцентує увагу на результатах освіти, розглядаючи їх не як суму засвоєних відомостей, а здатність людини вирішувати життєві й професійні проблеми, діяти в різних проблемних ситуаціях" [10].

Проаналізувавши доцільність використання компетентнісного підходу для підвищення якості професійної освіти, вважаємо обґрунтованим його застосування й при вирішенні задач фахової підготовки майбутніх учителів для надбання фізкультурної компетентності, тому що формування висококваліфікованих, конкурентоспроможних та компетентних фахівців не можливе без розвитку фізичних сил, морально-вольових здібностей, забезпечення здоров'я тощо.

Спираючись на наукову літературу, нормативно-правові документи та власний багаторічний педагогічний досвід у сфері фізичної культури і спорту зазначимо, що виділені у державних стандартах загальнокультурні компетенції (вміння працювати в команді, цілеспрямованість, самостійність, наполегливість, критично оцінити власні переваги і недоліки і ін.) можуть успішно формуватися в процесі фізичного виховання студентів, майбутніх педагогів, на основі фізкультурної компетентності.

У зв'язку з цим фізкультурну компетентність особистості можна розглядати як цільовий, інтегративний і наскрізний компонент при підготовці майбутніх фахівців будь якого напрямку підготовки.

Так, Г. Грибан у монографії «Фізичне виховання студентів аграрних вищих навчальних закладів», наголошує що у галузі фізичного виховання майбутніх аграріїв під компетентністю можна розглядати: складне системне особистісне утворення, що містить

мотиваційно-ціннісні орієнтації на здоровий спосіб життя; емоційні і вольові складові, які забезпечують готовність фахівця до фізичного самовдосконалення і саморозвитку за допомогою засобів фізичної культури та спорту; наявність системних фізкультурно-оздоровчих знань, суб'єктного досвіду, вмінь і навичок для вирішення фізкультурно-оздоровчих питань у соціальній інфраструктурі села або у виробничому колективі [3].

Р. Наговіцин у статті «Компетентнісний підхід до формування фізкультурної компетентності майбутніх педагогів» зазначає, що для формування фізкультурної компетентності необхідно розвиток у майбутніх фахівців творчого початку, як вищого рівня володіння фізкультурної діяльністю, й активізації пізнавального процесу в контексті синергії теоретичного і практичного навчання в галузі фізичної культури. У свою чергу науковець наголошує, що вибір компетентнісного підходу, як методологічного підстави, визначений прагненням розкрити сутність процесу вдосконалення з різних позицій, що в свою чергу сприяє досягненню інтегративного результату - формуванню фізкультурної компетентності студента - майбутнього педагога [11].

Т. Андріанов доосновних чинників формування фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової компетентності відносить усвідомлене внутрішнє прийняття й активне використання у практичній діяльності знань, вмінь і навичок. Це дозволяє краще усвідомити необхідність і навички для досягнення бажаного успіху [1].

З урахуванням вищевикладеного ми визначаємо фізкультурну компетенцію як задані стандартом вимоги до результатів освітньої підготовки бакалавра з дисципліни «Фізична культура» (знання, вміння і способи діяльності), а фізкультурну компетентність – специфічна здатність здійснювати на практиці фізкультурно-спортивну діяльність, що враховує фахові знання, навички, особистісні якості для ефективного використання в конкретній предметній сфері.

Висновок. На підставі аналізу опрацьованої літератури щодо формування фізкультурної компетентності майбутніх учителів доведено доцільність використання компетентнісного підходу, визначено поняття «фізкультурна компетентність» й уточнено поняття «компетентність» та «фізкультурна компетенція».

Список використаних джерел

1. Слепкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навч. посіб. / З. І. Слепкань – Київ : Вища школа, 2005. – 239 с.
2. Андріанов Т. Компетентність майбутніх учителів у проведенні фізкультурно-оздоровчих та спортивно-масових заходів з учнями /Т. Андріанов// Педагогіка вищої та середньої школи. – 2014. – Вип. 41. –С. 3-7.
3. Борова Т.А. Теоретичні засади адаптивного управління професійним розвитком науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу : монографія / Т. А. Борова. – Харків: СМІТ, 2011. – 384с.
4. Глузман О. В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості / О. В. Глузман // Педагогіка і психологія. – 2009. – № 2. – С. 51-61.
5. Грибан Г.П. Фізичне виховання студентів аграрних вищих навчальних закладів : [монографія] / Г.П. Грибан. – Житомир: Рута, 2012. – 514 с.
6. Адаптивне управління: сутність, характеристика, моніторингові системи: колективна монографія / Г.В. Єльнікова, Т. А. Борова, О. М. Касьянова, Г.А. Полякова та ін. ; за заг.ред. Г.В. Єльнікової. – Чернівці: Технодрук, 2009. – 572с.
7. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 01.07.2014 № 1556–VII. – Режим доступу : zakon3.rada.gov.ua/laws/1556-18.
8. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / [під заг. ред. О.В. Овчарук]. – Київ : К.І.С., 2004. – 189 с.
9. Кремень В. Г. Плідна співпраця / В. Г. Кремень // Професійно-технічна освіта. – 2011. – № 3. – С. 6.
10. Матійків І. М. Компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців / Матійків І. М. // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2006. – № 3. – С. 44-53.

11. Наговіцин Р.С. Компетентнісний підхід до формування фізкультурної компетентності майбутніх педагогів [Електронний ресурс] / Р. С. Наговіцин // Гуманітарні наукові дослідження. – 2014. – № 1. – Режим доступу : <http://human.snauka.ru/2014/01/5508>.
12. Нагорна Н. В. Формування у студентів понять компетентності й компетенції / Н. В. Нагорна // Виховання і культура. – 2007. – № 1-2 (11-12). – С. 266-268.
13. Проект Tuning [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://yspu.org/trn_level_edu/7/tuning1.pdf
14. Равен Дж. Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы: пер. с англ. / Дж. Равен. – М. : Когито-Центр, 1999. – 144 с.
15. Харківська А. А. Моніторинг якості освіти у вищих навчальних закладах: світовий досвід / А. А. Харківська // Теорія і методика професійної освіти. – 2016. – Вип. 9. – Режим доступу: <http://tmpe.profua.info/index.php/editions>.
16. Химинець В. Компетентнісний підхід до професійного розвитку вчителя [Електронний ресурс] / В. Химинець // Закарпатський ін-т післядипл. освіти [Сайт]. – Режим доступу : <http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>. – Назва з екрана.
17. Чернявська О. А. Проблема реалізації компетентнісного підходу у процесі фізичного виховання учнів професійно-технічних навчальних закладів / О. А. Чернявська // Слобожан. наук.-спорт. вісн. – 2012. – № 5, ч. 2. – С. 140-142.

References

1. Cliepkan, ZI 2005, *Naukovi zasady pedahohichnoho protsecu u vyshchii shkoli, Vyshchashkola*, Kyiv.
2. Andrianov, T 2014, 'Kompetentnist maibutnikh uchyteliv u provedenni fizkulturno-ozdorovchyykh ta sportyvno-masovykh zakhodiv z uchniamy', *Pedahohikavyschoi ta serednoishkoly*, iss. 41, pp. 3-7.
3. Borova, TA 2011, *Teoretychni zasady adaptivnoho upravlinnia profesiinym rozvytkom naukovopedahohichnykh pratsivnykiv vyshchoho navchalnoho zakladu*, SMIT, Kharkiv.
4. Hluzman, OV 2009, 'Bazovi kompetentnosti: sutnist ta znachennia v zhyttievomu uspihu osobystosti', *Pedahohika i psykholohiia*, no 2, pp. 51-61.
5. Hryban, HP 2012, *Fyzyczne vykhovannia studentiv ahrarnykh vyshchykh navchalnykh zakladiv*, Ruta, Zhytomyr.
6. Yelnykova, HV, Borova, TA, Kasianova, OM & Poliakov, HA 2009, *Adaptivne upravlinnia: sutnist, kharakterystyka, monitorynhov i systemy*, Tekhnodruk, Chernivtsi.
7. Verkhovna Rada Ukrainy 2014, 'Pro vyshchu osvitu', *Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1556-VII*, <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/1556-18>>.
8. Ovchepuk, OV (ed) 2004, *Kompetentnični pidxid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukraiński perspektivy*, K.I.C., Kyiv.
9. Kremen, VH 2011, 'Plidna spivpratsia', *Profesiino-tekhnična osvita*, no 3, p. 6.
10. Matiikiv, IM 2006, 'Kompetentnisnyi pidkhid do profesiinoipidhotovkymaibutnikhfakhivtsiv', *Pedahohikaipsykholohiiaiprosesiinoosvity*, no 3, pp. 44-53.
11. Nahovitsyn, RS 2014, 'Kompetentnisnyi pidkhid do formuvannia fizkulturno i kompetentnosti maibutnikh pedahohiv', *Humanitarni naukovii doslidzhennia*, no 1, <<http://human.snauka.ru/2014/01/5508>>.
12. Nahorna, NV 2007, 'Formuvannia u studentiv poniat kompetentnosti i kompetentsii', *Vykhovannia i kultura*, no 1-2 (11-12), pp. 266-268.
13. Proekt Tuning, <http://yspu.org/trn_level_edu/7/tuning1.pdf>.
14. Raven, Dzh 1999, *Pedagogicheskoe testirovanie: problemy, zabluzhdeniya, perspektivy*, Kogito-Centr, Moskva.
15. Kharkivska, AA 2016, 'Monitorynh yakostiosvity u vyshchykh navchalnykh zakladakh: svitovyi dosvid', *Teoriia i metodyka profesiinoi osvity*, iss. 9, <<http://tmpe.profua.info/index.php/editions>>.
16. Khymynets, V, 'Kompetentnisnyi pidkhid do profesiinoho rozvytku vchytelia', *Zakarpatskyi institute pislidyplomnoi osvity*, <<http://zakinppo.org.ua/2010-01-18-13-44-15/233-2010-08-25-07-10-49>>.
17. Cherniavska, OA 2012, 'Problema realizatsii kompetentnisnoho pidkhodu u protsesi fizychnoho vykhovannia uchniv profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv', *Slobozhanskyi naukovy-sportyvnyi visnyk*, no 5, ch. 2, pp. 140-142.

Стаття надійшла до редакції 05.10.2016 рр.